

УДК 947.7. + 943.0] "19"

Шеставецька Л.В.

ПРОБЛЕМА НАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДОПОМОГИ УНР ТА ЇЇ ВИРІШЕННЯ У БРЕСТ-ЛИТОВСЬКУ

Стаття присвячена проблемі появи німецького війська на території України в лютому 1918 року. З'ясується, яким чином вирішувалося питання надання німецької військової допомоги Україні у Брест-Литовську. Крім того, подається процес обговорення цього питання німецькою владою та Верховним командуванням Німеччини.

Через дев'ять днів після підписання Брестського миру, 18 лютого, почалося просування німецького війська у напрямку України. Внаслідок цього на території України з'явилося іноземне військо. Тривалий час у радянській історіографії німецька окупація безпосередньо пов'язувалася з підписанням Брестського миру. Але приходу німецького війська на територію України передував процес обговорення у Брест-Литовську проблеми надання німецької військової допомоги Україні.

Під час мирних переговорів у Брест-Литовську для української делегації питання про військову допомогу Україні від німців не було основною метою. Головні вимоги української делегації входили в сферу інтересів Австро-Угорщини і стосувалися Галичини, Буковини та Холмщини. Крім того, в самому тексті Брест-Литовського мирного договору не йшлося про надання військової німецької допомоги Україні. Незважаючи на те, що в другій половині січня становище в Києві через війну з Росією було досить нестабільним, в Брест-Литовську, якщо і говорили про допомогу, то зовсім не від німців, і до того ж на приватному рівні. Річард фон Кюльман (секретар іноземних справ Німеччини та німецький уповноважений у Брест-Литовську) висловлював таку думку: "По мировому договорі ми [українці. - *Авт.*] дамо німцям можливість набувати у нас хліб, а вони [німці. - *Авт.*] з свого боку дадуть нам [українцям. - *Авт.*] можливість підписати такий договір, котрий своїми демократичними умовами поверне назад симпатії населення до українського народу" [1]. Генерал Макс Гофман (особливий

представник Верховного командування Німеччини, який підпорядковувався у Брест-Литовську фон Кюльману) почав говорити про повернення українських полонених, організованих у військові частини. В Брест-Литовську "генерал Гофман, бажаючи прискорити наші мирові переговори, часто нам згадував про 45-70 тис. полонених, які знаходяться в Германії і можуть по підписанню миру виступити організованою силою на оборону волі України. Пізніше ми, підписуючи мир, мали цю обіцянку на увазі" [2]. Олександр Севрюк (з 1 лютого 1918 року він був головою української делегації) свідчить: "Про можливість "приятельського" приходу німців на Україну ніколи не йшлося, оскільки пригадую, до 9-го лютого в делегації не говорилося й ніколи (це я підкреслюю) не було про це мови з австро-німецькими делегатами до заключення миру" [3].

Тільки тоді, коли 9 лютого "перед полуднем" кур'єр Центральної Ради повідомив українську делегацію про здачу Києва, українські делегати почали вести конкретну розмову в справі допомоги Україні [4] з генералом Гофманом, але допомоги у формі організованих частин з українських полонених. Однак справа почала гальмуватися. "Німці почали звертати нашу увагу на те, що багато полонених на польових і фабричних роботах і що забрати їх з тих робіт, не замінивши другими, майже неможливо, що виступити полонені можуть тільки під командою якого-небудь знаного генерала, що за зброю і знаряддя нам доведеться заплатити і так далі" [5]. Отже, на полонених надій було мало. Треба було шукати

Шеставецька Л.В.

ше якоїсь "опорної точки". Адже становище Центральної Ради було досить небезпечним (вже вранці 9 лютого більшовики повністю оволоділи Києвом), і в Брест-Литовську українська делегація розуміла, що на неї покладена єдина надія і що саме з Брест-Литовська всі на Україні чекають допомоги. Але навіть тоді ще не було розмови про німецьку армію.

Українські делегати пропонували вислати на допомогу галицьких стрільців, які служили в австрійській армії та протягом Першої світової війни були розміщені на італійському фронті, але ідея була відхилена німцями через можливі проблеми транспортування. Крім того, Австро-Угорщина за надання військової допомоги за рахунок стрільців вимагала поступок у справі Холмщини, на які українці не могли погодитися. Севрюку довелося виїхати до Відня, щоб там безпосередньо вести мову про австрійську військову допомогу.

Для самих німців рішення зайняти Україну було складним, і вони прийняли його тільки після значних дебатів. Про складне становище Центральної Ради німці чудово знали набагато раніше укладення мирного договору 9 лютого 1918 року. Вже на 1 лютого фон Кюльман і генерал Гофман серйозно розглянули потребу прийти на допомогу своєму новому союзнику на сході [6]. На думку фон Кюльмана, "з одного боку, втручання у внутрішні справи держави, де панує хаос і бродіння, таїть у собі велику небезпеку, зокрема, також і те, що Рада через союз з Німеччиною, яка все ще вважається ворожою державою, може остаточно втратити ґрунт під ногами в Росії; з другого боку, розрив з більшовиками, якого навряд чи можна уникнути... легше б перенесли у нас і особливо в Австрії, якби могли послатися на союз з українцями. Як і австрійці й турки, я схильний вважати, що на всякий випадок тепер належить укласти угоду з українцями, навіть якщо влада Ради тимчасово виглядатиме зовсім послабленою. Австрійцям потрібне щось подібне... що, мабуть, корисно турками і нам. Але не можна будувати великих ілюзій відносно реальної цінності такого укладення при наявності сильно розхитаної позиції Ради" [7]. Це питання обговорювалося на берлінській конференції 5-6 лютого, і було вирішено "на випадок, якби Україна попросила військової допомоги проти російських максималістів, то таке прохання треба в рамках можливого задовольнити" [8]. Але навіть у момент підписання

Брестського мирного договору ступінь та чітка форма просування німецького війська на територію України не були ще визначені, оскільки в той час кожний німецький воїн потрібен був на західному фронті [9].

10 лютого Л.Троцький (голова російської делегації з початку січня 1918 року) оголосив, що хоча він і не укладає миру, але Росія закінчує війну, розпускає свої війська по домівках та повідомляє про цей факт всім народам і державам. Це, звичайно, створило для Німеччини повну нез'ясованість на сході. Вирішальне значення для розвитку подій на сході мала спеціальна конференція в Гамбурзі 13 лютого, на якій було вирішено відновити воєнні дії по всьому російському фронту. Таке рішення означало і просування німецьких військ на територію України. Питання полягало в тому, чи проголошувати закінчення перемир'я з Росією та розпочинати війну з останньою, чи ні? На цій конференції були присутні імперський канцлер граф Джордж фон Гертлінг, віце-канцлер Пайер, статс-секретар фон Кюльман, генерал-фельдмаршал Гінденбург, генерал Людендорф і начальник морського штабу. У вирішенні даного питання найбільший вплив мала точка зору військових і не останню роль відіграли неможливість віддати більшовикам Україну через наявність там хліба та загрозу поширення більшовицького руху в Німеччині.

Німецьке рішення надати військову допомогу Україні було зумовлено не тільки наміром відновити воєнні дії на сході. Такі воєнні мотиви були пов'язані з дипломатичними міркуваннями та економічними факторами. Генерал Людендорф вважав: "Україна нам була потрібна як допоміжна сила для боротьби з більшовиками, але перш за все ми повинні були не видати її більшовикам. Звідки могла отримати Австро-Угорщина хліб, настільки їй необхідний?"; "якщо ми не хочемо, щоб мир з Україною перетворився на світовий фарс та обдурення, і бажаємо отримати звідти хліб, то ми повинні надати їй воєнну допомогу... На Україні слід було придушити більшовизм, і створити там такі умови, щоб мати можливість вилучати з неї воєнні вигоди та вивозити хліб та сировину. Для цього ми повинні були сильно заглибитися в країну; іншого виходу для нас не залишалось"; "я не мріяв про територіальні надбання ні на Україні, ні на Кавказі, і сподівався лише отримати звідти ту сировину, яка нам була така не-

обхідна для життя взагалі і продовження ведення війни" [10]. За спогадами генерала Гофмана, коли українські делегати звернулися до Німеччини з проханням військової підтримки, "ми (німці) не могли цьому прохання відмовити. Ми сказали А і мусили сказати Б; ми визнали український уряд як повноважний і уклали з ним мир; отже тепер мусили дбати, щоб укладений мир справді втілювався у життя, а задля цього треба було в першій лінії підтримати уряд, який з нами помирився" [11]. А для генерала Тренера "проникнення на Україну німецьких збройних сил було насамперед спробою послабити міць Антанти" [12]. Важливими для розуміння того, чим керувалися німці при вирішенні питання просування в Україну, є також аргументи П.Боровського, викладені в його статті зі збірки "Німецько-українські відносини у історичній перспективі". Хоча для Австро-Угорщини мир з Україною був фактично "зерновим миром", для Німеччини це було щось інше, вважає П.Боровський. Німці були зацікавлені у створенні української мережі залізничних шляхів, встановленні українського емісійного банку, утворенні українських кредитових установ; в Берліні прагнули внаслідок перемоги у війні Центральних Держав створити новий повоєнний порядок, в якому визначна роль належала б саме Україні [13].

Отже, основними мотивами, якими керувалися в Берліні при вирішенні питання просування німецького війська на територію України, були небажання Німеччини перетворити мир з Україною на фарс, отримання хліба з України, також необхідного і для Німеччини, та недопущення поширення більшовизму на Україні. В ширшому сенсі просування на

територію України розглядалося, і насамперед німецьким Верховним командуванням, як частина великої операції на сході. Приймаючи в Берліні рішення відновити воєнні дії проти Росії, керівні кола не могли не звернути уваги й на Україну.

Тепер питання полягало в тому, як німецькі представники в Брест-Литовську, дізнавшись про прийняте 13 лютого в Гамбурзі рішення, почали обговорювати з українськими делегатами питання надання допомоги Україні? Становище Центральної Ради було настільки хитким, що український уряд міг бути знищений раніше, ніж німецьке військо могло прийти на допомогу. Німецькі делегати, не маючи можливості зв'язатися з Центральною Радою, звернулися до М.Любинського (одного з членів української делегації, який на той час перебував у Брест-Литовську). 15 лютого генерал Гофман порадив йому звернутися до німецького народу від імені Центральної Ради у справі військової допомоги проти більшовиків. У такий момент українських делегатів у Бресті найбільше хвилювала проблема особистої відповідальності за таке рішення. Становище ускладнювалося ще й тим, що не було контакту з урядом УНР, а часу на міркування не залишалось. Врешті-решт, Любинський зміг влаштувати телефонну бесіду із Севрюком (який перебував тоді у Відні). Вони зійшлися на тому, що не залишається ніякого вибору, крім того, як погодитись на пропозицію Гофмана. Вище Армійське командування отримало українське звернення [14] того ж самого дня (15 лютого) і наступного дня проінформувало імператора та МЗС Німеччини, що німецька воєнна допомога буде надана Україні без затримки [15].

1. Любинський М. Як прийшли німці // Літературно-науковий вістник. - 1918. - Т. 72. - Річник 19. - Кн. 12. - С. 206.

2. Центральний державний архів вищих органів влади України (далі - ЦДАВО). - Ф. 2592. - Оп. 1. - Спр. 22. - Арк. 14.

3. Севрюк О. Берестейський мир: (уривки із споминів) // Берестейський мир: 3 нагоди 10-тих роковин 9.ІІ.1918-9.ІІ.1928: Спомини та матеріали. - Львів: Червона Калина, 1928. - С. 160.

4. Як свідчить М.Любинський, "на другий день після підписання миру ми з власної ініціативи почали конкретну розмову з німцями в сій пекучий для нас справі", маючи на увазі військовополонених українців. (Любинський М. Як прийшли німці... - С. 207). Гофман підтверджує вищенаведений факт, що "після укладення миру і

самі українські уповноважені не приховували безвихідного становища свого уряду і відкрито звернулись до Німеччини з проханням про підтримку", але не пояснює, про яку підтримку йдеться. (Гофман М. Война упущенных возможностей. - М.; Л.: Государственное издательство, 1925. - С. 189).

5. ЦДАВО. - Ф. 2592. - Оп. 1. - Спр. 22. - Арк. 14.

6. Fedyshyn O. Germany's Drive to the East and the Ukrainian Revolution, 1917-1918. - New Jersey: Rutgers University Press, 1971. - P. 87.

7. Симоненко Р.Г. Брест: Двобій війни і миру. - К.: Видавництво політичної літератури України, 1988. - С. 223.

8. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. - Ф. 581. - Оп. 1. - Спр. 26. - Арк. 8.

9. Як згадує Л.Троцький, "7 лютого я повідомив делегації центральних імперій про радіотелеграму Леніна про те, що радянські війська вступили в Київ 29 січня; що всіма покинутий уряд Ради сховався... Але німецький уряд чи, правильніше, німецьке командування, вже вирішило до цього моменту (7 лютого) зайняти Україну своїми військами". (*Троцький Л. Моя жизнь*. - М.: Панорама, 1991. - С. 363).

10. *Людендорф Е. Мои воспоминания о войне 1914-1918 гг.*: В 2 т. - М.: Государственное издательство, 1924. - Т. 2. - С. 131-132, 220.

И. *Гофман М. Вказ. праця* - С. 189-190.

12. *Fedyshyn O. Germany's Drive...* - P. 89.

13. *Borowsky P. German's Ukrainian Policy during World War I and the Revolution of 1918-19 // German-Ukrainian Relations in Historical Perspective*. - Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1994. - P. 84-85.

14. І хоча у відозві зазначалося, що "німецьке військо... досить велике, аби допомогти нам оборонити своїм втручанням наші північні кордони від дальшого наступу ворога", в дійсності такого не вийшло, оскільки плани керівних кіл в Берліні на сході не обмежувалися лише захистом північних кордонів України від більшовиків.

15. *Fedyshyn O. Germany's Drive...* - С. 89-90.

Shestavecka L.V.

THE PROBLEM OF THE GERMAN MILITARY ASSISTANCE TO UKRAINE AND ITS DISSOLVEMENT IN BREST-LITOVSK

This article is devoted to the problem of appearance of German's forces on the territory of Ukraine in February, 1918. The author explains, in which way the question of the supply of German military assistance to Ukraine decided in Brest-Litovsk. Besides, the author gives the discussion of this question by German authority and the Supreme Army Command.